

Toespraak minister van Defensie Ank Bijleveld-Schouten,
Dodenherdenking Leiden – online bijdrage
4 mei 2021

Goedemiddag,
kijkers thuis.

Vandaag is het 76 jaar geleden dat ons land werd bevrijd.
En op deze dag denken we aan de mensen die voor die vrijheid hebben
gevochten.

Sommigen hebben hun leven gegeven.

Anderen leefden voort, met de littekens van de oorlog op hun ziel.

Ik wil u terugnemen naar het begin van de Tweede Wereldoorlog.

Het moment waarop mensen in Nederland zich de vraag stelden:
wat is vrijheid mij waard?

En wat is mij de vrijheid van anderen waard?

Niet iedereen voelde zich geroepen om de strijden voor die vrijheid.

Maar zij die dat wél deden, streden in verschillende vormen.

Sommigen met daden, anderen met woorden.

Want woorden waren niet zo vrij als nu.

Vandaag de dag mag je overal roepen dat je het niet eens bent met
politici, bestuurders, wie ook maar de macht heeft.

Maar in 1940 was het gevaarlijk om je uit te spreken tegen de macht.

Een u bekende persoon nam het woord ter hand.

Rudolph Pabus Cleveringa , decaan van de rechtsfaculteit van de
Universiteit Leiden.

In zijn dagboek beschreef hij de ochtend van 10 mei 1940.

Hij werd wakker van het geluid van kogels, granaten en razende
vliegtuigen.

Samen met zijn vrouw Hiltje maakte hij hun drie kinderen wakker.

Het gezin maakte hun schuilplaats in orde.

Voor elk van hen stond een rugzak bij de deur, klaar om te vluchten als
het moest.

Dit komt kalm en sereen over.

Maar diep van binnen kolkte het.

Cleveringa schreef toen over de Duitsers:

“ik heb er mijn verstand bij nodig om niet de straat op te lopen en de
eerste de beste op zijn gezicht te slaan.”

Gelukkig besloot de 46-jarige hoogleraar te strijden met het wapen dat ‘t
beste bij hem paste: het woord.

In de herfst van 1940 kwam het bevel om joodse Nederlanders niet meer aan te nemen als ambtenaar.

Daarna werden joodse studenten uitgesloten van de universiteiten.

Zij moesten op een formulier aangeven wat hun afkomst was.

Joodse afkomst betekende: niet studeren.

In de volksmond heette dit 'de ariërverklaring'.

Ook hoogleraren moesten dit formulier tekenen, en joodse afkomst betekende: geen benoeming en geen bevordering.

Helaas werd ariërverklaring massaal getekend in heel Nederland.

Het studentenverzet vlamde op in Leiden.

Op 20 november liep Cleveringa op straat en sprak een paar Duitse soldaten op hun wangedrag aan.

Ze sloegen zijn bril van zijn gezicht.

De volgende dag werd medegedeeld dat universitair personeel van joodse afkomst hun werkzaamheden niet meer mocht verrichten.

Cleveringa beseftte dat zijn joodse collega, hoogleraar Eduard Maurits Meijers, zou worden ontslagen.

Die dag ontstond het plan voor een protestrede, vermomd als een invalbeurt voor Meijers.

Cleveringa beseftte wat de gevolgen konden zijn.

Hij schreef:

"Het is zeer wel mogelijk dat mijn vrijheid over enige dagen een voorlopig einde maakt.

Het drukt mij wegens Hiltje en de kinderen."

In de ochtend van 26 november 1940 ging Cleveringa langs bij het gezin Meijers.

De ontslagbrief voor hoogleraar Meijers was binnengekomen.

Dit was voor Cleveringa het teken om naar huis te gaan, zijn aantekeningen te halen, afscheid te nemen van Hiltje en naar de academie te gaan voor zijn rede.

Twee volle zalen zaten klaar.

Vol waardering sprak Cleveringa over zijn collega Meijers, noemde hem "deze nobele en ware zoon van ons volk".

Hij beschrijft zijn eigen gevoelens als "kolkende lava" en noemt het ontslag van zijn collega ongrondwettelijk.

Na zijn rede volgde een diepe stilte; toen luid applaus; en toen, nog luider, werd het Wilhelmus ingezet.

Het huis van het gezin Cleveringa stond al gauw vol bloemen.

Velen voelden zich aangemoedigd en gesterkt door de rede, van de eerste persoon die publiekelijk 'nee' zei tegen de bezetter.

De volgende ochtend werd Cleveringa gearresteerd .

Cleveringa streed in het woord tegen de bezetter.
Een intellectuele en juridische daad van verzet.

Hij streed voor een ander met gevaar voor eigen leven.
En had het geluk de oorlog te overleven, net als zijn collega Meijers.

Het verhaal van Cleveringa is bekend.
Maar ik wil u ook het verhaal vertellen van zij die niet met woorden, maar in daden streden.
Hun verhalen zijn minder bekend, maar niet minder belangrijk.
Op het monument aan de Haagse Schouwweg staan de namen van 52 omgekomen militairen.
Zij kwamen om op 10 mei 1940, toen Cleveringa in zijn dagboek schreef over het lawaai van kogels en jachtvliegtuigen.
Het zijn de namen van jonge mannen die nooit oud zijn geworden.
Ik wil ook hun verhaal vertellen.

Dat doe ik door een van die namen eruit te halen.
Soldaat Matheus Vergunst.
Hier zien we hem op een foto.

Met een vrolijke lach.
Iets ondeugends ook wel.
Als hij nu had geleefd, was deze foto in kleur geweest en hadden we die op Facebook als zijn profielfoto gezien.
Ik stel me zo voor dat hij al een tijdje klaar is met school, werkt als hovenier bij de gemeente, een brommer heeft waarmee hij naar zee rijdt, een vriendje achterop.
Een jongen die houdt van een grapje, maar ook serieus is.
Zo stel ik me Matheus anno 2021 voor.

De realiteit was anders.
De Matheus uit 1940 was de zoon van Simon en Maria.
Zijn vader was boekdrukker .
Zijn moeder was in de Eerste Wereldoorlog vanuit België naar Nederland gevlucht.
Misschien heeft hij het met haar over de oorlog gehad.
We weten het niet.

Wel weten we dat Matheus, als negentienjarige jongeman, een heel volwassen taak had: het verdedigen van Nederland.